УДК 65.9(4Укр-4Дні)240

Лебідь О.В.
аспірант кафедри обліку, аудиту та УФЕБ
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ANALYSIS OF THE PROVIDING OF HUMAN RESOURCES OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES OF DNIPROPETROVSK REGION

АНОТАЦІЯ

У статті визначено фактори, що впливають на ефективність господарювання сільськогосподарських підприємств. При цьому враховано позиції видатних вітчизняних та зарубіжних економістів. Досліджено розвиток цих чинників у динаміці та їхній зв'язок із забезпеченістю трудовими ресурсами. Складений групувальний ряд, який виявляє зміну чисельності середньорічних працівників відповідно до умов та ефективності господарювання підприємств.

Ключові слова: трудові ресурси, ефективність господарювання, сільськогосподарські товаровиробники, забезпеченість працею, продуктивність землі, фактор, матеріальне стимулювання.

АННОТАЦИЯ

В статье определены факторы, влияющие на эффективность хозяйствования сельскохозяйственных предприятий. При этом учтены позиции выдающихся отечественных и зарубежных экономистов. Исследованы развитие этих факторов в динамике и их связь с обеспеченностью трудовыми ресурсами. Составленный группированный ряд, который обнаруживает изменение численности среднегодовых работников в соответствии с условиями и эффективностью хозяйствования предприятий.

Ключевые слова: трудовые ресурсы, эффективность хозяйствования, сельскохозяйственные товаропроизводители, обеспеченность трудом, продуктивность земли, фактор, материальное стимулирование.

ANNOTATION

In the article the factors that influence the effectiveness of managing of agricultural enterprises. This takes into account the position of prominent national and foreign economists. Investigated factors in the development of these dynamics and their relationship with the supply of labor resources. Compiled grouping row that reveals the average annual change in the number of employees under the conditions and economic efficiency of enterprises.

Keywords: human resources, effectiveness of management, agricultural producers, availability of labor, land productivity, factor, material incentives.

Постановка проблеми. Досягти ефективного сільськогосподарського виробництва можливо або за рахунок збільшення кількості витрачених ресурсів, або шляхом більш якісного їх використання, тому важливу роль у цьому зв'язку потрібно відводити раціональному використанню трудових ресурсів та збалансованій їх кількості на підприємстві. Найважливіші показники роботи агропідприємств, такі як кількість і якість виробленої продукції, а також вартість її виготовлення залежать від ефективності використання трудових ресурсів. А тому економічний аналіз забезпечення сільськогосподарських підприємств працівниками виступає необхідною складовою системи комплексного аналізу діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням забезпеченості сільськогосподарських підприємств трудовими ресурсами завжди приділялося багато уваги з боку як вітчизняних (Д.П. Богині, О.А. Грішнової, Е.М. Лібанової, С.М. Злупка, П.Т. Саблука, М.І. Долішного, К.І. Якуби, Л.І. Михайлової, В.С. Дієсперова та ін.), так і зарубіжних науковців (А. Кочеткова, В. Курочкіна, Е. Лараза, Дж. Малкомса, Р. Марра, А. Маршала). Разом із тим низка аспектів цієї багатогранної проблеми залишаються недостатньо вивченими і потребують поглибленого вивчення та аналізу відносно сільськогосподарських підприємств різних форм власності та господарювання.

Мета статті. Головною метою статті є виявлення основних факторів, що впливають на забезпеченість сільськогосподарських підприємств робочою силою та вивчити у динаміці взаємозв'язок чисельності працівників з умовами та результатами виробництва.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження об'єктивних умов виробництва, зокрема забезпеченості трудовими ресурсами та ефективності їх використання в сільському господарстві, була обрана Дніпропетровська область України, де з різних адміністративних районів обрано 45 підприємств з різною формою власності: фермерські господарства, сільськогосподарські товариства з обмеженою відповідальністю, відкриті акціонерні товариства, агрофірми, приватні виробничі фірми та державні підприємства дослідні господарства.

Для визначення раціонального рівня чисельності працівників та його впливу на підвищення ефективності виробництва підприємств АПК вивчений у динаміці взаємозв'язок чисельності працівників з умовами та результатами виробництва.

На ефективність сільськогосподарського виробництва впливає велика кількість різних факторів. Відбір показників, що характеризують умови і результати виробництва, проводився відповідно до виробленої позиції видатних економістів. Аналізуючи результати

виробництва, багато дослідників дотримуються думки, що ефективність виробництва внаслідок впливу на нього багатьох факторів може бути виміряна лише з допомогою системи показників [1]. Такої ж точки зору дотримується й низка інших авторів [2; 3; 4; 5].

Беручи до уваги думку цих авторів, нами було визначено такі фактори, що впливають на рівень показників та економічну ефективність сільськогосподарського виробництва і характеризують об'єктивні умови виробництва:

1. Показники, що характеризують умови сільськогосподарського виробництва: бал оцінки сільськогосподарських угідь за загальною продуктивністю, чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, фондооснащеність і фондоозброєність праці.

2. Показник, що характеризує економічну ефективність живої праці – валова продукція в розрахунку на одного середньорічного працівника, зайнятого в сільському господарстві (продуктивність праці).

3. Показник, що характеризує рівень використання землі – рівень виробництва валової сільськогосподарської продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь.

4. Показники, що характеризують рівень матеріального стимулювання праці: витрати на оплату праці у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, розмір оплати праці одного середньорічного працівника.

5. Показник, що характеризує економічну ефективність сільськогосподарського виробництва – сума валового доходу в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь.

Виходячи із завдання дослідження, для отримання науково обґрунтованих висновків про ефективність використання трудових ресурсів на сільськогосподарських підприємствах та шляхи її підвищення, були проаналізовані взаємозв'язки між забезпеченістю господарств трудовими ресурсами та досліджуваними показниками.

Складений групувальний ряд виявляє зміну чисельності середньорічних працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь в залежності від умов та результатів господарювання.

Так як значення ознаки у ранжируваному ряді не мають плавного характеру, то величину інтервалу не можна визначити за звичайною статистичною формулою, а потрібну кількість груп – за формулою Стерджесса, бо не виконання цієї вимоги може призвести до того, що переважна частина одиниць сукупності сконцентрується в одній-двох групах, тоді як до решти груп увійде дуже невелика кількість одиниць або ж взагалі не ввійде жодної [6, с. 21-27].

Тому, з метою запобігання викривлення результатів аналізу, ранжируваний ряд ми розподілили на чотири групи з такою величиною інтервалів: у першу групу господарств, з чисельністю працівників у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь до 1,69 працівника увійшло 15 господарств; у другу групу, з чисельністю від 1,7 до 3,49 працівника, увійшло також 15 господарств; у третю групу господарств, з чисельністю від 3,5 до 6,99 працівника, увійшло 10 господарств і в четверту групу господарств, де чисельність понад 7,00 працівника на 100 га землі, увійшло 5 господарств.

Таблиця 1

Динаміка рівня фондозабезпеченості за групами сільськогосподарських підприємств, тис. грн на 100 га сільськогосподарських угідь

Група підприємств	Кількість підприємств у групі	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. у % до 2010 р.
Група 1	15	123,70	154,52	150,48	199,57	178,19	144,05
Група 2	15	165,75	223,26	271,85	325,00	325,29	196,25
Група 3	10	451,39	483,13	370,74	405,88	391,32	86,69
Група 4	5	1129,74	1242,42	1399,54	1574,70	1661,73	147,09
У середньому	х	467,65	525,83	548,15	626,29	639,13	136,67
У середньому по Дніпропетровській області	х	241,81	497,90	532,14	556,99	574,44	237,56

Таблиця 2

Динаміка рівня фондоозброєності за групами сільськогосподарських підприємств, тис. грн на одного працівника

Група підприємств	Кількість підприємств у групі	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. у % до 2010 р.
Група 1	15	112,16	135,10	128,53	155,79	142,42	126,98
Група 2	15	71,48	86,18	108,93	121,41	121,07	169,38
Група 3	10	79,97	92,15	95,22	95,82	90,81	113,56
Група 4	5	79,72	83,33	102,37	93,75	100,06	125,51
У середньому	х	85,83	99,19	108,76	116,69	113,59	132,34
У середньому по Дніпропетровській області	х	60,89	122,49	121,36	121,46	119,71	196,60

В умовах формування ринкових відносин першорядне значення має підвищення рівня технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

З таблиці 1 видно, що за досліджуваний період спостерігається збільшення рівня забезпеченості підприємств основними засобами по всім групам, окрім третьої, де він знизився на 13,31% порівняно з базовим роком.

Зі збільшенням чисельності працівників на 100 га сільськогосподарських угідь по групам господарств спостерігається стабільне зростання фондозабезпеченості сільськогосподарських підприємств, що свідчить про взаємозв'язок кількості трудових ресурсів та матеріально технічних засобів виробництва.

Дані таблиці 1 свідчать про різний стан оснащеності сільськогосподарських підприємств технічними засобами виробництва по групам підприємств. Відносно високий рівень фондозабезпеченості сільськогосподарських підприємств у третій і четвертій групах, що теоретично має забезпечувати умови для найбільш продуктивного трудового процесу.

Найбільш узагальнюючим показником технічної озброєності праці працівників сільського господарства є фондоозброєність. Розглянемо динаміку рівня фондоозброєності у таблиці 2.

Різниці в рівнях фондоозброєності праці між першою і четвертою групами по роках різні: у 2010 році – 40,69%; у 2011 році – 62,13%; у 2012 році – 25,55%; у 2013 році – 66,18%; у 2014 році – 42,34%.

Аналізуючи ці різниці, можна зазначити, що вони знаходяться в однакових рамках, що свідчить про стійкий взаємозв'язок між трудовими ресурсами та їх фондоозброєністю.

Для відображення якості землі можна використати такий прийом, як бонітування ґрунтів.

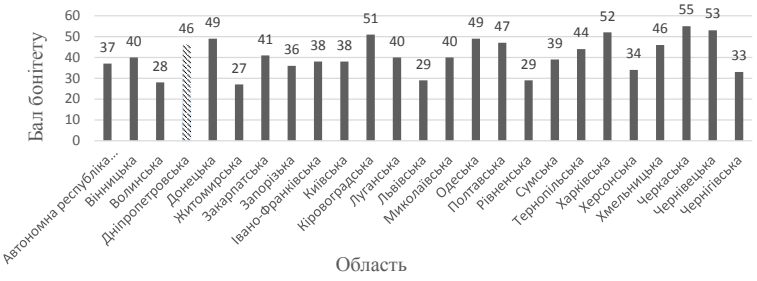

Рис. 1. Бали бонітету ґрунтів по областях України

Бал бонітету кожної області України наведено на рисунку 1.

Коливання балів оцінки сільськогосподарських угідь відносно загальної продуктивності по досліджуваній сукупності агропромислових підприємств наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Коливання балів оцінки сільськогосподарських угідь

Група підприємств, працівників на 100 га с.-г. угідь	Кількість підприємств у групі	Оцінка землі в середньому по групі, балів	Коливання балів бонітету
До 1,69	15	43,03	40,52-47,7
Від 1,7 до 3,49	15	44,05	40,8-49
Від 3,5 до 6,99	10	45,33	41,2-45
Більше 7	5	47,46	45,4-49,9
Всього	45	44,97	40,52-49,9
Дніпропетровська область	х	46	х

Як видно з таблиці 3, бал оцінки сільськогосподарських угідь по загальній продуктивності різко відрізняється не тільки по групах підприємств, а й по господарствах всередині них.

Виходячи з даних таблиці 3, можна зробити висновок, що в досліджуваній сукупності господарств в міру збільшення чисельності працівників у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь стабільно зростає бал оцінки землі, це свідчить про те, що забезпеченість трудовими ресурсами залежить від багатьох факторів, у тому числі і від якості наявних у господарствах земельних ресурсів.

У таблиці 4 розглянемо динаміку чисельності працівників на 100 га сільськогосподарських угідь по досліджуваній сукупності підприємств.

З аналізу динаміки чисельності працівників у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь бачимо, що по всіх групах підприємств крім третьої за досліджуваний період число працівників поступово зростає. Позитивним у цьому явищі є те, що ми спо-

Таблиця 4

Динаміка чисельності працівників у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь по групах господарств, осіб

Група підприємств	Кількість підприємств у групі	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення +,- 2014р. від 2010 р.
Група 1	15	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	+0,1
Група 2	15	2,2	2,4	2,3	2,4	2,5	+0,3
Група 3	10	5,0	4,9	3,8	4,2	4,1	-0,9
Група 4	5	16,9	18,0	15,1	18,9	19,0	+2,1
У середньому	х	6,4	6,6	5,6	6,7	6,7	х
У середньому по Дніпропетровській області	х	4,0	4,1	4,4	4,6	4,8	х

стерігаємо достатній рівень забезпеченості села трудовими ресурсами, але нажаль тут є і негативний момент, так як зростання рівня даного показника свідчить про зупинку розвитку сільськогосподарського виробництва.

Зниження чисельності працівників у досліджуваній сукупності сільськогосподарських підприємств спостерігається тільки у третій групі і складає 18%, а найбільше зростання даного показника у четвертій групі підприємств – 12,4%.

Найбільший приріст показника забезпеченості агропідприємств працівниками спостерігався саме по четвертій групі – +2,1, в господарствах якої кількість працівників на 100 га сільськогосподарських угідь перевищувала 7 людей. А ось по третій групі, де забезпеченість працівниками була на рівні 3,5-6,99 працівника на 100 га сільськогосподарських угідь, даний показник знизився на -0,9, що свідчить про закономірність розвитку сільськогосподарського виробництва.

Для більш глибокого дослідження динаміки використання живої праці вивчений показник, який свідчить про кількість відпрацьованих одним працівником годин на рік по групах досліджуваної сукупності агропідприємств (табл. 5).

Виходячи з даних таблиці 5, варто зазначити, що витрати праці у досліджуваній сукупності господарств не мають істотних коливань у 2010–2014 роках, а от аналіз динаміки забезпеченості трудовими ресурсами свідчить про зовсім незначне зростання чисельності працівників, а по одній групі і їх зменшення, зайнятих в сільськогосподарському виробництві, в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Беручи це до уваги, можемо зробити висновок, що при відносно сталій чисельності працівників зайнятих в сільському господарстві у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь – не відбулося суттєвих змін у кількості витрачених людино-годин одним працівником.

Це свідчить про те, що при зростанні фондозабезпеченості і фондоозброєності праці зайнятість працівників у сільськогосподарському виробництві залишається відносно постійною. Дана ситуація має сильний вплив на зростання продуктивності праці в досліджуваних сільськогосподарських підприємствах.

Отже, виникає необхідність раціоналізації кількості трудових ресурсів та ефективного їх використання.

Далі дослідимо рівень продуктивності праці по групам господарств. Для цього нам необхідно розглянути динаміку виробництва валової продукції у розрахунку на одного працівника (табл. 6).

Виходячи з даних таблиці 6, зазначимо, що за досліджуваний період часу з 2010 року до 2014 року показник продуктивності праці по досліджуваній сукупності підприємств зріс на 46,65%, така ж тенденція спостерігається в цілому по Дніпропетровській області – 20,34%.

Спостерігаються значні відмінності у рівні виробництва валової продукції по групам господарств: у групах з найменшою чисельністю працівників – найбільша продуктивність праці, а у групах з найбільшою чисельністю працівників – вона найнижча. Звідси слідує, що використання живої праці не знаходиться залежно від її продуктивності та від рівня виробництва валової продукції на підприємствах з максимальною чисельністю працівників у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. А на підприємствах, де спостерігається недостатня забезпеченість трудовими ресурсами, значна увага приділяється ефективну їх використанню.

Таблиця 5

Динаміка відпрацьованих одним працівником годин у рік, год.

Група підприємств	Кількість підприємств у групі	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення +,- 2014 р. від 2010 р.
Група 1	15	2188	2088	1989	2287	2128	-60
Група 2	15	2187	2088	1988	2286	2107	-80
Група 3	10	2262	2159	2056	2467	2282	+20
Група 4	5	2161	2228	2058	2140	2264	+103
У середньому	х	2199	2141	2023	2295	2195	х

Таблиця 6

Динаміка виробництва валової продукції у середніх цінах у розрахунку на одного працівника, тис. грн

Група підприємств	Кількість підприємств у групі	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. у % до 2010 р.
Група 1	15	159,78	202,53	149,66	199,43	241,64	151,23
Група 2	15	131,19	149,17	174,67	170,54	174,32	132,88
Група 3	10	77,70	109,60	123,70	118,00	119,50	153,80
Група 4	5	116,00	159,50	165,00	180,10	175,30	151,12
У середньому	х	121,17	155,20	153,25	167,01	177,69	146,65
У середньому по Дніпропетровській області	х	64,36	73,15	68,35	70,50	77,45	120,34

Таблиця 7

Динаміка валового доходу в розрахунку на 100 га с.-г. угідь за групами підприємств, тис. грн

Група підприємств	Кількість підприємств у групі	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. у % до 2010 р.
Група 1	15	320,85	330,09	331,75	324,64	336,52	104,88
Група 2	15	419,69	533,70	679,22	594,23	577,82	137,68
Група 3	10	492,60	788,14	685,13	781,89	754,48	153,16
Група 4	5	1377,43	1638,29	1787,61	2002,31	1836,65	133,32
У середньому	х	652,64	822,56	870,93	925,77	876,37	134,28

По мірі розвитку НТП озброєність засобами праці одного середньорічного працівника повинна зростати. У результаті цього його праця повинна виробляти більшу кількість продукції, тобто ставати продуктивнішою.

Щоб перевірити ефективність використання праці, необхідно дослідити динаміку новоствореної нею вартості. Для цього проаналізуємо динаміку валового доходу на сільськогосподарських підприємствах у розрахунку на 100 га с.-г. угідь по групах досліджуваної сукупності агропідприємств (табл. 7).

Аналізуючи динаміку валового доходу за досліджуваний період, робимо висновок, що у 2010–2014 рр. спостерігається стійка тенденція збільшення суми валового доходу в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у міру зростання чисельності працівників.

Такий характер змін у досліджуваній сукупності господарств говорить про значні зміни в умовах господарювання даних підприємств у 2010–2014 рр.

Висновки і пропозиції. Отже, можемо із впевненістю сказати, що ефективність сільськогосподарського виробництва у досліджуваній сукупності підприємств у 2010–2014 роках значно залежала від продуктивності праці.

Проаналізувавши умови та результати агропромислового виробництва на підприємствах Дніпропетровської області у взаємозв'язку з ефективністю використання трудових ресурсів, можемо зробити висновок, що ефективність використання трудових ресурсів – це складний та багатогранний процес, на який мають сильний вплив умови сільськогосподарського виробництва. У той же час на рівень використання праці трудових ресурсів, зайнятих в сільськогосподарському виробництві, істотно впливає ефективність господарювання аграрних підприємств. Для того щоб дізнатися, які фактори впливають найбільше на ефективність використання трудових ресурсів, потрібно досліджувати характер і ступінь взаємозв'язків умов і результатів сільськогосподарського виробництва з рівнем використання трудових ресурсів підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пиндайк Р. Микроэкономика: Сокращенный перевод с англ. / Р. Пиндайк, Д. Рубинфельд. – М.: Экономика, 1992. – С. 45.
2. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва сільськогосподарського підприємстві: монографія / В.С. Дієсперов. – К.: ННЦ»ІАЕ», 2008. – С. 82.
3. Янків М.Д. Організаційно-економічні механізми розвитку і функціонування АПК України / М.Д. Янків. – Львів: Коопосвіта, 2000. – 448 с.
4. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві: доповідь на 12-х річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25–26 лютого 2010 року / В.Я. Месель-Веселяк. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. – 57 с.
5. Munroe, D. 2001. «Economic Efficiency in Polish Peasant Farming: An International Perspective» Regional Studies, Taylor and Francis Journals, vol. 35 (5), pp. 461-471.
6. Мармоза А.Т. Практикум з теорії статистики / А.Т. Мармоза. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 344 с.